

RESSENYES INDIVIDUALS

TEMPORAL, Josep: *Rondalla meravellosa i filosofia. Una fonamentació antropològica*, Manacor: Món de Llibres, 2014.

VICENT VIDAL

Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana
vicent.vidal@ua.es

L'any 2013, el treball *Rondalla meravellosa i filosofia. Una fonamentació antropològica* de Josep Temporal va rebre el Premi Ciutat de Manacor d'Assaig Antoni M. Alcover. L'estudi, singularíssim, publicat a l'abril de 2014 per Món de Llibres, és una revisió profunda, actualitzada, ampliada i exhaustiva de la tesi doctoral de l'autor. En aquest sentit, ja havia donat a conèixer *Galàxia Propp. Aspectes literaris i filosòfics de la rondalla meravellosa* (1998; Premi de Cultura Popular Valeri Serra i Boldú, 1997; Premio Internazionale di Studi Demoantropologici G. Pitre – S. Salomone Marino, 1999), en què analitzava la rondalla meravellosa a partir d'aspectes antropològics, filosòfics i literaris i estudiava un corpus de 122 rondalles catalanes seguint el model de Propp. Quinze anys de treball més tard, *Rondalla meravellosa i filosofia* emergeix com un nou tractat, madurat, fonamentat i excepcional amb el qual es demostra un coneixement del gènere pregona i, sobretot, il·luminador.

El llibre s'enceta amb el pròleg «Narrar rondalles meravelloses», del doctor Ignasi Roviró, en què no només es presenta el llibre sinó que a més es fa una aproximació al gènere rondallístic dins del folklore entès com un tipus específic d'acte comunicatiu. Tot seguit, en el capítol introductori, Temporal planteja els eixos temàtics, metodològics i de contingut a partir dels quals es desgranarà la recerca. L'objectiu de l'autor és convertir la rondalla meravellosa en un objecte d'estudi filosòfic antropològicomorale, entendre'n la fonamentació i explicar-ne la clau de l'eficàcia pedagògica. Per a això, parteix de tot el corpus de rondalles meravelloses catalanes ja recopilades (prop d'un miler de versions), buidades de contingut antropològicomorale. Aquest contingut és fonamentat filosòficament a partir de la pràctica d'Aristòtil, encara que el bagatge d'autors de referència és molt més extens i complementari.

Seguint l'estructuració que exposa Temporal en aquest capítol, el llibre es distribueix en tres parts ordenades: la primera és un acostament al nucli temàtic de la recerca des de la perspectiva etnopoètica (capítol 2) antropològica i psicològica (capítol 3); la segona és el nucli argumentatiu en què es desenvolupa el contingut filosòfic (capítols 4-7); i la tercera és una valoració global del gènere a partir de les possibles crítiques antropologicoètiques despulades d'apriorismes i prejudicis (capítol 8). Després de les conclusions, el llibre es completa amb un apèndix de les funcions de Propp, una extensa bibliografia i sis índexs utilíssims per a la recerca i la utilització del volum, també, com a llibre de consulta.

El segon capítol, primera aproximació a la recerca, com s'ha assenyalat, titulat «Elements estètics de l'etnopoètica rondallística», mostra els elements folklòrics més significatius per comprendre el missatge filosòfic de la rondalla. Com demostra Temporal, la forma de la rondalla meravellosa té un disseny adequat al missatge antropologicomoral que transmet, és a dir, existeix una vinculació intrínseca entre l'estil o la forma i el missatge o contingut. Aquest «principi o fonament d'adequació forma-contingut» és central en la rondalla meravellosa en tant que permet copsar-ne el funcionament intern i l'exigència d'aquesta forma per al desplegament concret dels aspectes morals inherents.

Quant als «Substrats antropològic i moral» que es tracten en el tercer capítol, s'expliquen els bastiments que indiquen per què la rondalla meravellosa fa referència al pas de la infantesa a l'adulesa i per què és dissenyada per ser transmesa atenent al desenvolupament cognitiu del pensament preoperatori dels infants, els principals receptors d'aquest tipus de missatge. Sobre l'aspecte antropològic, Temporal recorda que, segons el que es deriva de Propp, les rondalles meravelloses són configuracions etnològiques que reflecteixen pràctiques litúrgiques i rituals, que es correspondrien amb algunes de les funcions i dels motius més comuns de la rondalla meravellosa. Pel cantó psicològic, resulta interessantíssima l'anàlisi de Temporal quan detecta que els trets cognitius propis del període preoperatori descrit per Piaget (dels 2-3 als 7-8 anys) tenen el seu trasllat a matèria verbal, poètica i estètica a través de la rondalla. L'egocentrisme, l'artificialisme, l'animisme, el realisme, la necessitat d'explicacions finalistes, la recerca de l'ordre i la constància, la linealitat de l'acció i fins i tot el desenvolupament del llenguatge són elements del substrat psicològic sobre el qual s'ha bastit aquest gènere.

Tenint presents aquests «substrats», passos previs necessaris per a la comprensió del nucli analític del treball, a partir del quart capítol es desenvolupen aspectes filosòfics sobre la rondalla meravellosa que sovint compten amb un llistat exhaustiu d'exemples il·lustratius del corpus sobre el qual es treballa. En «La imatge de l'home» s'explica com aquest gènere etnopoètic transmet una imatge molt coherent de l'home, que concorda amb l'esquema conceptual que Aristòtil estableix a l'*Ètica a Nicòmac*. Per això, les rondalles meravelloses estan dotades de contingut antropològic: mostren l'home corrent en estat de «puresa figurativa» i «puresa moral». La «puresa figurativa» és fonamental per entendre els personatges de la rondalla: no es tracta de personatges singulars, sinó que són símbols; la

«puresa moral» mostra l'home exclusivament a través de les seves accions. A partir de les funcions de Propp aplicades a tot el corpus de rondalles meravelloses catalanes, Temporal il·lustra en sis qüestions fonamentals la visió de l'home que contenen: l'arribada a la felicitat a través de la figuració simbòlica de l'adultera, la fal·libilitat de l'ésser humà, la determinació a actuar, l'autarquia i la necessitat de l'altre, el premi i la pèrdua que deriven d'unes accions determinades i la transformació hilemòrfica humana que representa la unitat de la vida humana i la identificació del subjecte amb les accions.

En el cinquè capítol s'analitza «El sistema de virtuts» present en la rondalla meravellosa. Temporal apunta que l'articulació moral d'aquest gènere gira entorn del sistema de virtuts que exposà Aristòtil a la *nicomaquea*, implícit a l'acció dels personatges. L'autor, doncs, fa una anàlisi exhaustiva de la presència de la concepció aristotèlica dels vicis i les virtuts en les rondalles meravelloses catalanes i conclou, amb dades quantificables, que les úniques figures veritablement caracteritzades moralment són l'heroi o l'heroïna (els qui excel·leixen per l'eficàcia de les virtuts, que permeten dur a terme la tasca que els és pròpia), l'agressor (caracteritzat pels seus vicis) i, en menor mesura, el donador (amb una caracterització generalment paral·lela a l'heroi) i el fals heroi (que, en aquest cas, apareix com una prolongació moral de l'agressor). Els personatges, per tant, hi són copsats com a figures morals, però no tots són iguals i les seves accions resulten del que representa cadascun: els actes els diferencien.

Si l'acció de la rondalla és, com s'argumentava, el resultat de la virtut i de l'acompliment de la tasca pròpia dels personatges, és la teleologia de l'acció la que dona sentit al conjunt. En el sisè capítol, «Teleologia i acció», Temporal analitza el sentit teleològic que s'imprimeix en l'acció dels personatges, que cristal·litza estèticament en la linealitat del disseny rondallístic. Una observació ben contundent de l'autor és que la rondalla meravellosa distingeix clarament entre l'objectiu immediat de l'acció de l'heroi (que es correspon amb la reparació de la malifeta o la mancança inicial) i el veritable «fi últim» de l'acció humana, identificat amb la felicitat (representada a través de les funcions proppianes del matrimoni i/o de l'ascens al tron, situades al final). La configuració de l'heroi no l'orienta a realitzar aquest fi, sinó a les accions que hi condueixen. Temporal observa que la forma sota la qual es representa la felicitat (el matrimoni i l'ascens al tron) coincideixen amb la idea de felicitat aristotèlica, si més no pel que fa a la comprensió de la felicitat com a consecució de l'adultera (el sentit de l'acció «matrimoni») i la felicitat com a consecució de l'autarquia (el sentit de l'acció «ascens al tron»). Aquestes figuracions de la felicitat es presenten, segons la lògica narrativa, com a reconeixement a l'heroi o heroïna per la consecució de l'objectiu (reparació de la mancança o malifeta inicial).

Si es té tot plegat en consideració, el capítol setè, «L'alliçonament moral», no n'és més que una reflexió consegüent: la rondalla meravellosa ha exercit una pedagogia moral fonamentada en el sentit finalístic de l'acció humana (orientat a la consecució de la felicitat), l'eficàcia de les virtuts i una prescriptiva moral elemen-

tal que concorda amb la visió antropològica d'Aristòtil. L'alliçonament moral sorgeix, sobretot, com a alliçonament moral de l'heroi, caracteritzat com a virtuós, excel·lent, just i dreturer, que realitza una successió d'accions eficaces que el porten a la felicitat i a la plenitud moral. La rondalla meravellosa, doncs, expressa de manera no abstracta la finalitat i el sentit de l'home i n'orienta l'acció. Aquesta «orientació a l'acció» és resumida per Temporal en quatre normes: impel·leix l'ésser humà a superar la injustícia a través d'accions concretes, a ajudar el més feble (si és més fort) o a deixar-se ajudar (si és més feble), a actuar bé segons l'exemple del dreturer o virtuós i a ser un mateix i fer el que calga per ser feliç.

Com hem anticipat, el vuitè capítol, «Aspectes crítics», pondera globalment el gènere a través dels aspectes que el fan defensable i d'aquells més conflictius. Temporal evita caure en prejudicis i fa la valoració exclusivament a partir de la configuració intrínseca del gènere i del missatge que se'n pot extreure. En síntesi, per a ell la rondalla meravellosa és defensable perquè, en essència, «és portadora d'un contingut moral clar i contundent; perquè la forma del gènere s'adapta a la intel·ligència i a l'oralitat pròpies del pensament preoperatori al qual preferentment van adreçades, i perquè té la facultat, en conseqüència, d'exercir una funció educativa moral» (p. 448). Desestima —ahora que contesta— les crítiques no fonamentades des de perspectives no estructurals, que es fixen en motius aleatoris, i des de punts de vista externalistes, determinats per circumstàncies socials, econòmiques o polítiques. Finalment, assenyalava que els aspectes més conflictius d'aquest gènere deriven, sobretot, de les dificultats de l'encaix en el present de trets estètics com la ingenuïtat, la manca d'ambigüïtat i la linealitat teleològica.

En definitiva, amb *Rondalla meravellosa i filosofia* Josep Temporal fa una aportació acuradíssima i ben original als estudis filosòfics i etnopoètics. Malgrat aquesta originalitat, ell mateix no s'està de recordar que el fet de convertir en objecte d'estudi filosòfic antropológicoètic la rondalla meravellosa era, al costat d'altres formes de narrativa oral, objecte d'interrogació filosòfica ja des de Plató i Aristòtil. El seu estudi reafirma el fet que la combinació de les dues matèries —i una bona dosi d'erudició, com la que es desprèn de cada pàgina del volum— aporta molta llum i una perspectiva sòlida i fonamentada sobre l'objecte d'estudi. Temporal ha descrit i examinat la «fonamentació antropológicoètica» de la rondalla meravellosa; de la catalana en aquest cas, però, per extensió, de la universal: entenem que la majoria de les tesis podrien ser aplicables a les versions d'altres països. Per això, *Rondalla meravellosa i filosofia* esdevé un referent de primerísim ordre per a la comprensió abstracta i racional del gènere i de les seves implicacions.